

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СФЕРІ ПЕРЕКАЗУ КОШТІВ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Прийняттям Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» був задекларований підхід, згідно з яким адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. При цьому, одними із важливіших сфер визначаються, зокрема, і фінансові послуги й захист прав споживачів. Сам же механізм адаптації відповідно до норм вказаного закону включає такі процеси як адаптація законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

У зв'язку з цим, враховуючи сучасний стан розвитку законодавства України про платіжні системи та переказ коштів, вважаємо, що одним із провідних напрямків реформування законодавства України має бути його максимальне наближення до світової практики та стандартів Банку міжнародних розрахунків, а також Європейського Союзу передусім у сфері здійснення переказу коштів та надання платіжних послуг. Так, в найбільш близькій для України правовій системі Європейського союзу існує Директива 2007/64/ЕС, яка встановлює вимоги в галузі надання платіжних послуг для членів спільноти, діє вже три роки і цілком адаптована для рецепції її правових інститутів вітчизняним законодавством.

Особливу увагу слід приділити питанням відповідальності в сфері функціонування платіжних систем, а саме відповідальності платіжної системи перед клієнтом. Основний підхід стосовно цього питання, виражений у Директиві ЄС 2007/64/ЕС, можна було б сформулювати у вигляді одного принципу: «найважливіше в платіжній системі – інтереси споживачів».

Європейський союз дотримується цього принципу у своїй законотворчій діяльності неухильно. Формально і в Україні цей принцип є чільним відповідно до статті 42 Конституції України та положень Закону України «Про захист прав споживачів». Враховуючи одноманітність теоретичного підходу, слід порівняти, яким чином він реалізується в законодавчій практиці, звіривши відповідні інститути про відповідальність в сфері функціонування платіжних систем Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» і зазначеної Директиви Європейського парламенту і Ради.

У цьому сенсі слід вказати, що Директива містить ясні і точні норми, що стосуються відповідальності платіжної системи перед клієнтом, яка подається для цих цілей, як якась неформалізоване ціле. Необхідність цього якраз і зумовлюється фактом відсутності єдиної юридичної особи, яке оформляло б діяльність платіжної системи. *Правова проблема полягає в тому, що будь-яка операція з переказу коштів як господарська операція включає в себе ланцюжок учасників, конфігурація яких залежить безпосередньо від цілей і виду платежу.* Так, при здійсненні господарських операцій з переказу коштів можуть брати участь декілька груп учасників: банки та небанківські фінансові установи – безпосередні суб'єкти правовідносин із користувачем платіжної системи, оператори послуг платіжної інфраструктури (клірингові, процесингові, еквайерінгові установи тощо), розрахунковий банк. У деяких випадках цей ланцюжок може збільшуватись, наприклад, у разі наданні платіжних послуг комерційними агентами банків, питання про відповідальність яких досі не вирішено однозначно. *Отже, якщо не існує чіткого механізму розподілу відповідальності всередині платіжної системи перед клієнтом, якщо вона диверсифікована по різним суб'єктам, якщо клієнтові незрозуміло куди звертатися в кожному конкретному випадку, то в цьому випадку юридичні та технологічні проблеми платіжної системи будуть перекладатися на клієнта, що, на наш погляд, неприпустимо в розвиненій правовій системі.*

З цієї точки зору, в Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» досі не знайшло відображення питання про відповідальність суб'єктів платіжної системи перед користувачами, що істотно відрізняє цей

закон від схожого акта Європейського союзу. В досліджуваному законі зовсім відсутні взаємні зв'язки учасників платіжної системи з приводу відповідальності. А норми щодо відповідальності, які виявляються в тексті закону, формуються таким чином. Закон, по-перше, передбачає відповідальність банків перед клієнтами за порушення строків виконання доручення клієнта на переказ коштів, що сталося з вини банку (ст. 32.2 закону), за помилковий переказ, що стався з вини банку (ст. 32.3 закону); по-друге, установ-учасників платіжної системи у разі втрати суми переказу (ст. 36.1 закону), у разі порушення строків пересилання документів на переказ (ст. 36.2 закону); по-третє, відповідальність еквайрів та емітентів (ст. 37 закону); по-четверте, відповідальність у вигляді застосування заходів впливу Національним Банком України за відповідні правопорушення (ст. 41.6 закону). Окремо від цього згадується питання про відповідальність суб'єктів переказу за забезпечення захисту інформації в платіжній системі від несанкціонованого доступу до інформації, від несанкціонованих змін інформації, від несанкціонованих операцій з компонентами платіжних систем. Це питання також вирішується неоднозначно шляхом закріплення норми про те, що правила платіжних систем мають передбачати відповідальність за порушення цих вимог з урахуванням вимог законодавства України. Окрім цього не знайшло свого вирішення питання про відповідальність комерційних агентів банків перед клієнтами в загальному механізмі відповідальності.

Інакше побудовані відповідні правовідносини у вказаній Директиві 2007/64/ЄС (п. 47). Провайдер платіжних послуг (будь-який суб'єкт, що має право надавати платіжні послуги) платника повинен нести відповідальність за здійснення платежу належним чином, включаючи обсяг і терміни його виконання, а також за будь-який збій у роботі посередників, що беруть участь у платіжному ланцюжку господарської операції з переказу коштів, аж до рахунку одержувача засобів. Згідно з цією нормою провайдер платіжних послуг платника повинен – у разі надходження не в повному обсязі грошових коштів на рахунок провайдера платіжних послуг одержувача – скорегувати платіжну операцію або невідкладно компенсувати платнику суму платіжної операції

незалежно від будь-яких інших претензій, які можуть бути пред'явлені відповідно до національного права.

Таким чином, у праві Європейського співтовариства встановлюється чіткий принцип, відповідно до якого клієнт платіжної системи може звернутися до будь-якого суб'єкту, через якого починається його транзакція з метою стягнення мінімального розміру збитків, обсяг яких твердо встановлений. Цей принцип превалює над іншими нормами законодавства про відповідальність, які можуть існувати в національних правових системах. Навпаки, Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» не містить такого принципу, що автоматично відсилає користувача платіжної системи до законодавства про конкретний вид юридичних осіб, які беруть участь у господарській операції з переказу коштів, де норми про відповідальність також не завжди чітко відображені. Крім того, при такому правовому підході норми різних законів неминуче будуть конфліктувати один з одним, що дозволить суб'єктам платіжної системи взаємно делегувати відповідальність перед клієнтом та вочевидь уникати відповідальності, адже у цьому випадку клієнту буде дуже важко встановити того єдиного суб'єкта, який і спричинив відповідне порушення. Очевидно, що за таких обставин питання про захищеність клієнтів платіжних систем, що функціонують в Україні, вирішено не буде.

У зв'язку з цим, вважаємо, що існує нагальна потреба у докорінній зміні існуючого правового підходу врегулювання відповідальності учасників платіжної системи перед її користувачами за напрямками його максимального наближення до аналогічних стандартів, обраних у Європейському Союзі та світовій практиці вирішення цього питання.

Адабашев Тимур Кемалович – аспірант кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого